

AJANKOHTAISTA: SUKUPUOLTEN TUOTTAMINEN LASTEN KULTTUUREISSA. PROJEKTIKUVAUS

Taru Leppänen ja Helena Saarikoski

Suomen Akatemia on myöntänyt tutkimusrahoituksen monitieteiselle projektille *Sukupuolten tuottaminen lasten kulttuureissa* (2008–2011, projekti numero 122561). Projektin vastuullinen johtaja on filosofian tohtori, musiikintutkija Taru Leppänen, joka työskentelee Turun yliopistossa naistutkimuksen professorina (viransijaisena kesään 2008 asti ja sen jälkeen amanuenssina). Folkloristiikan dosentti Helena Saarikoski työskentelee projektissa Turun yliopiston naistutkimuksen erikoistutkijana. Saarikosken tehtävä projektissa on sen tieteellinen ohjaaminen Taru Leppäsen johtaessa projektin hallintoa. Tutkijoina projektissa työskentelevät filosofian tohtori, kirjallisuudentutkija Mia (Maria) Österlund Åbo Akademiassa ja folkloristiikan jatko-opiskelijat Karoliina Ojanen ja Reeli Karimäki Helsingin yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksessa.

Projektissa tutkitaan eri-ikäisten lasten vertaisryhmissään rakentamaa kulttuuria ja heidän tapojaan käyttää aikuisten heille tuottamia harrastuksia ja kulttuurituotteita ja -palveluita (lasten omat kerhot, Karimäki; ratsastusharrastus, Ojanen; lastenmusiikkikulttuuri, Leppänen; lastenkirjallisuus, Österlund; popmusiikin fanius, Saarikoski). Projektia yhdistävät tutkimuskysymykset ovat: Miten lasten kulttuurit sukupuolittuvat? Miten lapset kasvavat sukupuoliin ja miten ja minkälaisiksi he tuottavat sukupuolet omissa kulttuureissaan?

TUTKIMUSTRADITIOT JA -NÄKÖKULMAT

Projekti liittyy suomalaisessa folkloristiikassa 1970-luvulta lähtien vahvana vaikuttaneeseen lastenperinteen tutkimuksen koulukuntaan (muiden muassa Leea Virtanen, Ulla Lipponen, Seppo Knuutila, Anna Anttila), jonka nykytilaa kartoittaa Helena Saarikosken 2005 toimittama tutkimusantologia *Leikkikentiltä*. Kaikki projektin tutkijat (Mia Österlundia lukuun ottamatta) kirjoittivat siinä tutkimusaiheistaan. Uudempi

pohjoismaisen lapsuustutkimuksen virtaus liittyy viime vuosikymmenien lapsuuden sosiologiseen tutkimukseen, jonka keskiössä on lasten toimijuus arkipäivän käytännöissä (ks. Makkonen 2005). Näissä tutkimussuuntauksissa on kuitenkin toistaiseksi tutkittu varsin vähän lastenkulttuureita sukupuolinäkökulmasta. Samalla kun ihminen on alusta lähtien merkitty sukupuoliseksi ja lasta ohjataan monin tavoin sukupuoleensa ja ihmisen tunnustetaan olevan seksuaalinen olento kaikkina ikäkausinaan, lasten sukupuolisuus ja seksuaalisuus ovat paradoksaalisesti jääneet jonkinlaisiksi tabuaiheiksi (lapsuuden ”viattomuuden myyttiä” ja sen purkamisen tarpeellisuutta on tarkastellut Taru Leppänen artikkelissaan 2005). Myös kulttuurinen ikäkausijärjestelmä, lapsen ja lapsuuden käsitteet, ovat näissä tutkimuksissa usein itsestään selvänä lähtökohtana sen sijaan, että ne olisivat tutkimuskohteita. Hankkeessa lapsuutta ei rajata apriorisesti erilleen varhaisuoruudesta ja nuoruudesta, vaan tutkimuskohde rajataan vain teknisesti 0–18-vuotiaisiin, YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen määritelmän mukaan. Projektin tavoitteena on tuottaa lastenkulttuurien sukupuolijärjestyksistä empiirisesti perusteltua tietoa, joka problematisoi teoreettisesti sekä sukupuolen että ikäkauden tuottamisen.

Lastenkulttuurin tutkimuksen lisäksi projekti paikallistuu teoreettisesti osaksi postmodernin feminismin tutkimusperinnettä. Projektissa sovelletaan naistutkimuksen ajankohtaisia teorioita empiiriseen aineistoon. Siinä tutkitaan sukupuolen diskursiivista ja performatiivista tuottamista sekä sukupuolen materiaalisuutta lastenkulttuurin käytännöissä. Sukupuolen tuottamista tarkastellaan intersektionaalisesti: sen ymmärretään kietoutuvan muihin identiteetikategorioihin, ensi sijassa ikäryhmään, mutta myös muihin identiteetin aspekteihin kuten kansallisuuteen, kansalaisuuteen ja seksuaalisuuteen. Nämä tuottavat sukupuolten sisäisiä eroja; sukupuolia ei nähdä yhtenäisinä eikä pysyvinä valmiiksi määriteltynä kategorioina vaan tuotettuina arjen vuorovaikutuksessa, tilanteisesti ja aktuaaleissa pienryhmissä. Silti sukupuolta ei tuoteta vain teko teolta vaan kollektiivisten, historiallisten kulttuuristen mallien puitteissa, niitä soveltaen, valikoiden, neuvotellen ja kiistäen.

Ruumiiden rakentuminen sukupuoliseksi ymmärretään puheen, musiikin, liikkeen ja kirjoituksen tasolla tapahtuvina tekoina, jotka voivat olla sekä normatiivisia käsityksiä ylläpitäviä että kumoavia. Tutkimalla lastenkulttuuria etnografisesti, toiminnassa, voidaan konkreettisesti tarkastella sitä, miten lapset tekevät sukupuolia ja millaisiksi ne tehdään: miten he tekevät itsestään ja toisistaan tyttöjä ja poikia.

Ikä on yhä edelleen naistutkimuksessa ja kulttuuritutkimuksessa aliteorisoi-tu asia. Kun naistutkimuksessa käsitellään ikää, kohteena ovat usein vanhuksat. Lapsen käsittäminen toimijana ei ole länsimaisessa kulttuurissa eikä myöskään tutkimuksen kentällä itsestäänselvää. Lapsi esiintyy feministisissä ja muissa subjektiteorioissa aikuisen subjektin Toisena. Projektimme pyrkii osaltaan muuttamaan tätä tutkimuspoliittista vinoumaa. Lapsia tutkittaessa näkökulma on usein myös feministisessä tutkimuksessa kasvatuksellinen tai kehityspsykologinen. Kasvattamisen ajatukseen sisältyy käsitys toiminnan painottumisesta tulevaisuuteen; lasta kasvatetaan, jotta hänestä tulisi joskus tietynlainen. Tässä projektissa emme tarkastele lapsuutta aikuisuuden ontologisenä alkuperänä vaan historiallis-sosiaalis-ruumiillisina toimijoina.

Projektin tutkimuksissa käytetään tulkintanäkökulmina etnohermeneuttista tulkintaa eli tutkittavien omien tulkintatapojen kartoittamista, yhdistettynä tutkijatulkintaan, joka merkitsee tutkimuskohteen sekä eläytyvää että analyttistä ymmärtämistä, kontekstualisoimista ja teorialähtöistä käsitteellistämistä. Kulttuurientutkimuksellista lähestymistapaa yhdistää metateoreettinen tietoisuus eli tietoisuus tutkijan osallisuudesta tutkimuskohteeseen, tiedonmuodostuksen kontekstisidonnaisesta ja dialogisesta luonteesta ja tutkijan näkökulmien vaikutuksesta tutkimustuloksiin. Teorialähtöisiä tulkintamalleja ja tietämisen tapoja ei pidetä etuoikeutettuina, vaan tutkimukset kohdistuvat siihen, miten toimivat ihmiset itse käsitteellistävät ja tulkitsevat toimintaansa. Aikuinen tutkija ei voi koskaan täysin eläytyä lapsen maailmaan. Dialogisin tutkimusmenetelmin voidaan kuitenkin kehittää tutkijan kykyä kuunnella, mitä lapsilla on sanottavana, ja osallistaa heidät tutkimustulosten tulkintaan ja käyttöön.

MIKSI LASTENKULTTUURIEN TUTKIMUSTA TARVITAAN?

Lastenkulttuuri on marginalisoitu alue sekä tutkimuksessa että kulttuuripolitiikassa. Jokainen lapsi rakentaa syntymästään asti aktiivisesti niitä kulttuureja ja yhteisöjä, joiden jäsen hän on. Lasten kulttuureista tiedetään kuitenkin vähän; niitä ei ole useinkaan pidetty aikuisten vakavan huomion, dokumentoimisen ja tutkimisen arvoisina. Lapset jakavat sosiaalisen asemansa perusteella tiettyjä elämäkokemuksia ja osallistuvat kulttuurin ja yhteiskunnan tuottamiseen tavoilla, joista voidaan saada tietoa vain lapsilta itseltään. Lapset yksipuolisesti kohteellistavien aikuisnäkökulmien, kasvatuksen, opettamisen, hoitamisen ja suojelemisen vastapainona lastenkulttuurien tutkimus näkee lapset toimijoina omissa arkielämän vuorovaikutussuhteissaan ja heille annetaan sananvalta subjekteina omissa asioissaan.

Uuden lapsuustutkimuksen piirissä lapsia tutkitaan kompetentteina toimijoina, joiden tieto omasta elämästään on varteenotettavaa. Folkloristisessa lastenperinteen tutkimuksessa keskiössä on vanhastaan ollut lasten keskinäinen, omaehtoinen vertaisryhmäkulttuuri, joka on nähty lapsia monin tavoin rakentavana. Lastenperinteen tutkimusnäkökulma korostaa lapsia itse omaksi yhteisökseen erottautuvana ikäryhmänä. Usein lastenperinteen yhteisö on myös sukupuoliryhmä, ja sukupuoli on lapsia alusta lähtien askarruttava kysymys, jota he käsittelevät omissa kulttuurimuodoissaan. Varsinkin niin sanotussa varhaisnuorten ikäryhmässä, noin 7–13-vuotiaana, käydään alituista neuvottelua siitä, mikä on tämän ikäisille tytöille ja pojille sopivaa ja ominaista. Kerrontaa taustoittaa usein kulttuurinen oletus dikotomisesta ja staattisesta sukupuolierosta. Rajankäynti ja eritasoiset siirtymät ikäryhmien välillä askarruttavat lapsia, mutta yhtä hyvin aikuisia, jotka pyrkivät määrittelemään lapsuuden normeja.

Kriittisen nykytutkimuksen mukaisesti erilaisia identiteetikategorioita ei oteta ”annettuina olosuhteina” vaan politisoituina ja problemaattisina kysymyksinä. Eri ikäryhmät, sukupuolet ja muut identiteetikategoriat tuotetaan yhteiskunnallisissa valtasuhteissa. Lapsuuden sisältö määräytyy kulttuurisessa ja yhteiskunnallisessa neuvotteluprosessissa, jossa lapset itse ovat aktiivisia, joskin vallanalaisia toimijoita.

TUTKIJARYHMÄN TOIMINTA

Projektin työryhmä jatkaa Helena Saarikosken johtaman Suomen Akatemian projektin *Sanoin ja teoin kerrottu sukupuoli* (2004–2006) työmuotona ollutta tutkijaseminaaria. Seminaari on toiminut Helsingissä aina kevästä 1996 alkaen tyttötutkimuspiirin nimellä ja kokoontunut Saarikosken johdolla lukukausien aikana kuukausittain. Se on toiminut aiemmin, vuosina 1998–2001, samoin professori Satu Apon Akatemian projektin *Tyttökulttuurin muuttuvat mallit* työmuotona. Seminaari on avoin folkloristiikan ja lähiaineiden graduntekijöille ja jatko-opiskelijoille, ja siinä tuetaan opinnäytetöiden ja julkaisujen valmistumista. Folkloristiseen naistutkimukseen keskittyneen seminaarin osanottajista moni on valinnut tutkimusaiheensa lastenkulttuurien piiristä, ja tutkimushanke on syntynyt tässä yhteistyössä luontevaksi jatkoksi Saarikosken aiemmalle Suomen Akatemian projektille.

Monitieteisen hankkeen ohjausryhmään kuuluvat naistutkimuksen professori Marianne Liljeström Turun yliopistosta, taidekasvatuksen professori, estetiikan dosentti Pauline von Bonsdorff Jyväskylän yliopistosta ja musiikkitieteen, erityisesti etnomusikologian professori Pirkko Moisala Helsingin yliopistosta. Karoliina Ojasen aloitteesta keväällä 2007 perustettu tyttötutkimusverkosto järjesti ensimmäiset kansalliset tyttötutkimuspäivät helmikuussa 2008. Projektin tutkijat järjestivät siellä kaksi työryhmää. Projektin ensimmäinen yhteisesiintyminen oli Turun yliopiston naistutkimuksen oppiaineen kanssa maaliskuussa 2008 järjestetty IX Naistutkimusakatemia.

Tarkempia tietoja hankkeesta ja päivittyvää tietoa toiminnasta ja julkaisuista on Turun yliopiston naistutkimuksen sivuilla osoitteessa: <<http://www.hum.utu.fi/oppiaineet/naistutkimus/tutkimus/projektit/lastenkulttuurit.html>>.

KIRJALLISUUS

LEPPÄNEN, TARU 2005: Lastenmusiikkikulttuuri, sukupuoli ja seksuaalisuus. – Saarikoski, Helena (toim.), *Leikkikentiltä. Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta*. Tietolipas 208. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

MAKKONEN, ELINA 2005: Leea Virtasen lastenperinnetutkimukset ja uusi lapsuustutkimus. – Saarikoski, Helena (toim.), *Leikkikentiltä. Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta*. Tietolipas 208. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SAARIKOSKI, HELENA (toim.) 2005: *Leikkikentiltä. Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta*. Tietolipas 208. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Taru Leppänen on naistutkimuksen professori (mvs.) Turun yliopistossa. Helena Saarikoski on folkloristiikan dosentti Helsingin yliopistossa.